

SÖZLÜ DİL/YAZILI DİL

Sevim Sönmez

1.Sözlü ve Yazılı Dilin Temel Özellikleri

1.a. Kalıcı dil /Geçici dil

Dilbilimin temel konusunun sözlü dil olduğu bilinen bir gerçektir. Konuşulan dil, sözlü dilin tesbit edilmesi olduğuna göre ; bunun, bugün dilbilimci için bağlayıcı bir gerçeklik olduğu söylenebilir. F.Saussure: "... dil ve yazı birbirinden ayrı iki gesterge sistemidir ve yazının varoluş nedeni dili göstermektir" der. Yapısal dilbilim: "Söz, yazıdan daha eski ve daha yaygındır; bilinen yazı sistemlerinin sözlü dil birimleri üzerine kurulmuş olması" kanıtları aracılığıyla sözlü dilin öncelik taşıdığı düşüncesini pekiştirmiştir. Daha sonra J.Lyons: "... konuşma dili yazılı dilden önce gelir. Dilin anlatım düzlemlerinin birincil tözü sestir; yazı aslında, bir dilin sözcük ve tümcelerini olağan biçimde, gerçekleştirildikleri tözden biçim tözüne dönüştürmenin bir yoludur", diyerek bu düşünceleri devam ettirmiştir.

Konuşma dilinin sorunlarını ele alan dilbilim yapıtlarının sınırlı olmasına karşın yazı dilini konu alan pek çok yapıt vardır. Yakın zamanlara değin yazı, dilin tek aracı durumunda idi. Günümüzde ise sözlü dil öncelik kazanmıştır. Mesajın alınmasında en önemli araç olan sesin algılanıp tesbit edilmesi 1878 yılından itibaren Edison gramafonu gerçekleştirmesiyle olanaklı hale gelmiş, teknik gelişmeler son 30-40 yılda özellikle hızlanmıştır.

Sözlü dil, geçici yani değişebilir bir özelliğe sahiptir. Mesaj, söz zincirinde birbirini işleyen ses elemanları ile iletilir. Bu söz zinciri, ancak tek (-->) yönde okla gösterilebilir ki bu da zaman yönünü belirtir. Zamanı geriye almak gibi bir durumun olanaksız olduğu düşünülürse sözlü dilde geriye dönüşten sözedilemez. Bu da dinleyici yönünden bildirişime katılmak zorunda olan sonsal (à posterior) iletişimler ve belleğin önemini ortaya koyar. Dinleyici bir mesajı yalnızca bir kez alır (elbette bant kayıtlarının dikkate alınması koşuluyla).

Yazı dili, kalıcı olan görsel göstergelerle sabitleştirilmiştir. Görsel gücün varolduğu oranda da bu göstergeler mevcut olmaktadır. Konuşma dilinin aksine yazıda seçme olanağı vardır; bir gazeteyi eline alan kişi, isterse birinci makaleyi veya ikinciyi atlayıp üçüncü ile okumasına devam edebilir, ya da dördüncüyü bırakıp bir başkasına geçebilir (lecture oblique); metin istenildiği gibi örneğin yavaş yavaş okunabilir. Oysa radyo haber bülteni olan "Konuşan gazete" için bunlar düşünülemez. Radyoda işitilenleri dinleyici sadece dikkati oranında seçebilir ve sözcelerin tarz ve devamını aklında tutabilir. İşte sözlü dil ve yazılı dil arasındaki bu fark nedeni ile yazılı dil önemini halen korumaktadır. Ayrıca, yazılı dil bir belge değeri olması bakımından da kalıcıdır. Dil, metinlerle saklanmaktadır: Örneğin ilk Fransız metinleri IX. yüzyıla dayanmaktadır, sözlü dille ilgili belgeler ise çok daha yenidir.

Dildeki yargılara temel olarak alınan, çoğu zaman öğretimde klasik dilin önemini

örnekleyen "büyük yazarların" yapıları "norme" lardır. Bu konuda Richer, "Zaten (yanlış) diye nitelendirdiğimiz şey özellikle kalıcıdır karşı yapılandır" der.

1-b. Daha önceden üzerinde çalışılmış dil/ Halen üzerinde çalışılmakta olan dil

Yazılı dil, sözlü dilden çok daha fazla üzerinde düşünülerek çalışılmış bir dildir. Zaten böyle olması da gerekir; çünkü yazar kişinin önünde halk yoktur, ancak kafasında yazısının okunacağı düşüncesi vardır. Yazar bir kişi kendi düşünceleri ile başbaşadır ve okuyucusu ile doğrudan doğruya herhangi bir iletişime sahip değildir, okuyucusunu yazısı karşısındaki tepkisini gözlemlemiştir olanaksızdır. Yazar bir kişi oldukça güçlü bir halkı dikkate almak zorundadır ve tepkilerini tahmin edebilmelidir.

"Spotanément" konuşulan dil, bir sonuçtan çok yazılı dilin elyazısı (manuserit) ile kayıslanmasıdır şeklinde tanımlanabilir, yani spontane olarak konuşulan dil üzerinde daha az çalışılmış olan dildir. Bu da ; molalar, son hecelrin uzatılması ve araya giren elemanlarla belirtilen konuşma dilindeki kaygıları açıkladığı gibi yapıbilgisel, sözlüksel ve sözdizimsel (örneğin eksik ögeği tümcelerdeki moksanlık ve yapısal değişmeler) kaygıları aydınlatır.

İnsan konuşurken, hem ifade etmek istediğini bulmaya çalışır, hem de düşünce seyrini izleyebilecek şekilde uygun anlatım yollarını araştırır. Yazılı dilin tersine konuşma dili, iki ya da daha çok dinleyici arasında doğrudan doğruya olan karşılıklı iletişimidir. Böylece yeni durumlar yaratan tepki ve yanıtlar ortaya çıkar. İvedi bir doğrulanma yapılması ile konuşucu hemen tepki göstererek ya dinleyiciyi ya da kendisini düzeltmeye gayret eder. Yineleme, ses tonu, vurgu, sözcüklerin sıralanması, jest ve mimiklerle kimi vurgulamaların etkisi kuvvetlendirilebilir veya hafifletilebilir. Konuşma dilindeki, gereksiz yineleme (tautologie) ve sözcüklerin sıralanışındaki vurgu yazı dilinde de vardır ama bu elemanlar önceden seçilmiş, tesbit edilmiş oldukları için konuşma dilindeki durumdan çok farklıdır. Ayrıca, konu, üslup ve duygusalılık da değişebilir: Örneğin; bir mağazada gereksinime göre ses tonunun değiştirilebilmesine karşın bir iş mektubunda "ton" önceden belirlenmiştir.

Konuşma dilinde, bilgi verme yönünden pek az değeri olan yani düşünsel etkinliği olmayan elemanların da konuşucu tarafından kullanılması olasıdır. **Hiçbir bilgi vermeden, hiçbir şey söylemeden çok çok konuşanlara çoğu kez tanık olunur.** Bu durum ya düşüncenin zayıflığını gösterir ya da politikada sık sık tanık olduğu gibi, herhangi bir amaç doğrultusunda dinleyicide belirli bir etkiyi yaratmaya yöneliktir. Aslında **hiçbir şey söylemeksizin yazıldığına** da rastlanabilir, ancak, okuyucu böyle olduğunu hissettiğinde ya da kendisine yapay gibi göründüğünde kısacası bu ve benzeri bir düşünceye kapıldığında, o yazıyı atlayabilir veya tamamını okumaktan vazgeçebilir ki işte bu da okuyucunun durumunun dinleyicide daha kolay ve rahat olduğunu gösterir.

1-c. Görsel sistem/ İřitsel sistem

Sözlü dil ile yazılı dil arasındaki üçüncü temel fark; yazılı sistemin sadece görsel bir sistem oluşudur. Haber, bilgi ve belgeler yazıda ancak yazı elemanları ile verilir. Sözlü dilde ise herşeyden önce ses elemanları rol oynar. Bunlardan başka

konuşma dilinde dilbilim dışı, bir başka deyişle sözlü olmayan elemanlar da vardır: jest ve mimikler... Karşılıklı konuşmada, konuşmanın jest ve mimiklerinin verilecek mesajda çok önemli görevleri vardır: Mesajın altını çizmek yani pekiştirmek gibi. Hatta jest ve mimikler, henüz sözle ifade edilmemiş olan mesajı da verebilirler. İşte bu şekilde de bildirişimdekilerin zekâ ve yetenekleri ortaya çıkar.

Ses ve görsel elemanların karışıklığının engelleyici özelliği ve mesajın anlaşılabilirliğini daha güç hale getirmesi olgusu bu elemanların tümleyici karakterini gösterir; örneğin, sesleri bir cam veya bir gürültü nedeni ile engellenen kişiler düşünülürken, bunların bu engeli jestlere dengelemeye çalıştıkları anlaşılır. Sağırılar, konuşanın jestlerine ve dudaklarının hareketine dikkat ederek onun söylediklerini anlamaya gayret ederler.

2. Konuşma Dilinin Türleri

Eğer sözlü dil hakkında ciddi bir çalışma yapılması düşünülürse, bunun yazılı denetimden geçmemiş olan bant kayıtlarına dayanması gerekir. Bu kayıtlar da daha önceden okunmamış ya da anlatılmamış spontane sözcüklerle yapılmaktadır. Yani Jean Peytrad'ın tanımladığı gibi "**bunlar karşılıklı konuşma dili**" olmalıdır. Şu halde, estetik ve artistik nedenlerle üzerinde çalışılmış ve tesbit edilmiş olan **tiyatro dili** konuşma dili olarak düşünülemez. Bu, sahnede sözlü olarak veriliyorsa da "**yazın**" dilidir. Aynı şekilde pedagojik nedenlerle üzerinde önceden çalışılarak belirlenmiş olan öğretimdeki diyaloglara da konuşma dili diye bakılamaz.

Entellektüellerin yazı dilinin etkisinden sözlü dilde tamamen kaçınmaları da biraz zordur. Örneğin iyi bir öğrenim görmüş olanların pekçoğu yazı dilini birincil kabul ederler. Böyle olunca insanın aklına şu soru geliyor: "Acaba kimi yazar ve profesörler gibi yazın formasyonuna sahip kişilerin bir başka deyişle yazı dilinin normlarına göre konuşmak isteyen ve bir kitap gibi düzgün konuşan kültürlü kişilerin dilini konuşma dili olarak kabul etmek mi gerekir?" Ya da şöyle düşünenler de çıkabilir: "Toplumdaki alt katman dili ya da argo konuşma dili olarak kabul edilebilir mi?" Bu soruların hiçbirine "Evet" diye yanıt verilemez; çünkü bunlar konuşma dilinin birer dilimidir. Ancak yazılı ve sözlü dilden ayrı olarak özel dil başlığı altında irdelenebilirler.

3. Sonuç

Konuşma dilinin bir bütüncesini meydana getirmek dilbilimsel, toplumsal, ruhbilimsel ve teknik bakımdan birçok sorunlar ortaya koyacaktır. Konuşma dilinin nesnel bir çözümlenmesini yapacak şekilde henüz bilimsel bir çözümleme olmadığı için açıklamaya çalıştığımız noktaları tam ve kesin bir sonuca bağlamak oldukça zor, hatta olanaksız gibi. Nitekim konuşma dilini irdeleyen yapıtlar, yazı kodu ile konuşma kodu arasında çeşitli farklar olduğundan sözedirler ama bu farkların önemini tam olarak açıklayamazlar.

KAYNAKÇA

- Auchlin, A. ve Zenon A. "Conversations, actions, actes de langage:éléments d'un système d'analyse", *Cahiers de Linguistique Française* 1, 6-41, 1980.
- Ducrot, O.et Todorov, T. *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Seuil, coll."Points", 1979.
- Jakobson, R. *Essais de linguistique générale*, Paris, Minuit, 1963.
- Hopkins, G.M. *Journal and Papers*, London:OUP, 1959.
- Kıran, Z. *Dilbilim Akımları*, Ankara:Onur, 1986.
- Lyons, J. *Kuramsal Dilbilime Giriş* (Çev. Ahmet Kocaman), Ankara, TDK, 1983.
- Meoschler, J. "Sémantique représentationnaliste ou énonciative?" *Semantikos* 7, 1983a, pp.45-61.
- Mounin, G. *Clefs pour la linguistique*, Paris, Seghers, 1968.
- Peytard, J. "Problèmes de l'écriture du verbal dans le roman contemporain", *Linguistique et Littérature*, numéro spécial de "La nouvelle critique" Paris, 1968, pp.29-34.
- _____. "Pour en typologie des messages oraux", *Le Français Dans Le Monde*, 57, Juin 1968.
- Saussure, F. *Cour de linguistique générale*, Paris, Payot, 1974.